অধ্যায় ১৪ ঃ পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিক শিক্ষা ঃ অসমৰ পেক্ষাপটত ইয়াৰ সমস্যা আৰু সম্ভাৱনা

অধ্যায় গাঁথনি

১৪.১ উদ্দেশ্য

১৪.২ পৰিচয়

১৪.৩ পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ বিভিন্ন সমস্যা

১৪.৩.১ অসমত থকা বিশেষ পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতাজনিত সমস্যাবোৰ

১৪.৩.২ পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ সম্ভাৱনাসমূহ

১৪.৩.৩ অসমত পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ সুযোগ

১৪.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১৪.৫ অধিক জানিবলৈ

১৪.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১৪.৭ আহিঁ প্রশ্ন

১৪.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি ঃ

- পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ সমস্যাবোৰ চিনাক্ত কৰিব পাৰিব
- পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ সম্ভাৱনাসমূহ বিচাৰ কৰি চাব পাৰিব
- অসমত পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ প্রয়োজনীয়তা ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- অসমত পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ প্রসাৰত দেখা দিয়া সমস্যাবোৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব, ইত্যাদি

১৪.২ পৰিচয়

পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ ধাৰণাটো আমাৰ বাবে তুলনামূলকভাৱে নতুন। বহল পৰিসৰত পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাই জীৱন-মণ্ডল (biosphere) অথবা পাৰিপার্শ্ব -প্রণালী বা পৰিস্থিতিতন্ত্র (eco-system) থকা বিভিন্ন ধৰণৰ উপাদান, বস্তু, পদার্থ আৰু জীৱক সামৰি লয়। ইংৰাজী 'biosphere' শব্দটোৰ দুটা অংশ আছে- 'bio' আৰু 'sphere'। শব্দটোৰ মূল হ'ল দুটা গ্রীক শব্দ। 'bio' শব্দৰ মূল হ'ল 'bios'- ইয়াৰ অর্থ হ'ল মানৰ জীৱন। 'sphere' শব্দৰ মূল হ'ল 'sphaire' - ইয়াৰ অর্থ হ'ল এটি গোলাকাৰ বস্তু । চমুকৈ 'biosphere' (জীৱ-মণ্ডল) শব্দৰ অর্থ হ'ল পৃথিৱীৰ সেইবোৰ অংশ য'ত জীৱৰ (living organism) উপস্থিতি আছে।

মানুহ সদায় পাৰিপার্শ্বিকতাৰ বা পৰিৱেশৰ ওপৰত নির্ভৰশীল। আৰম্ভণিতে যেতিয়া পৃথিৱীৰ জনসংখ্যা কম আছিল তেতিয়া মানুহৰ প্রয়োজন পূৰাবলৈ সীমিত সম্পদৰ দৰকাৰ আছিল বাবে মানুহৰ কার্য-কলাপে পৰিৱেশত গুৰুত্বৰ কুপ্রভাৱ পেলোৱা নাছিল। কিন্তু পৃথিৱীৰ ক্রমবর্দ্ধমান জনসংখ্যাই প্রকৃতি আৰু ইয়াৰ সম্পদবোৰত মাত্রাধিক কুপ্রভাৱ পেলাইছে। ইয়াৰ ফলত আমাৰ পৰিৱেশ অৱস্থাৰ প্রাকৃতিক সমতা ধ্বংস হৈছে। সমগ্র বিশ্বতে পৰিৱেশ জনিত সমস্যাই এনে এক পর্যায় পাইছে যিটোৱে সমগ্র মানৱ জাতিৰ প্রতি গুৰুতৰ ভাবুকিৰ সৃষ্টি কৰিছে। সেয়েহে লাহে লাহে সকলোৱে পৰিৱেশ জনিত সমস্যা আৰু দিশবোৰৰ বিষয়ে মানুহক শিক্ষিত কৰি তোলাৰ লগতে মানুহৰ কার্য-কলাপে কেনেদৰে পাৰিপার্শ্বিকতাক বা পৰিৱেশক প্রভাৱিত কৰে সেই সম্পর্কে সজাগ কৰি তোলাৰ প্রয়োজনীয়তা বুজি পাইছে। মানৱ জাতিৰ এই আত্মোপলব্ধিয়েই হ'ল পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ ধাৰণাটোৰ উত্থান আৰু বিকাশৰ ভেটি। এই অধ্যায়টিত আমি অসমত পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ সমস্যা আৰু সম্ভাৱনা সম্পর্কে আলোচনা কৰিম।

১৪.৩ পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ বিভিন্ন সমস্যা

স্থানীয়, ৰাষ্ট্রীয় আৰু আন্তঃৰাষ্ট্রীয় পর্যায়ত পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ গুৰুত্ব আৰু প্রয়োজনীয়তা লাহে লাহে সকলোৱে উপলব্ধি কৰিবলৈ ধৰিছে। বর্তমান সময়ত বিষয়টো প্রয়োগ কৰাৰ ক্ষেত্রত বিভিন্ন সমস্যা আছে। ইয়াৰে দুটামান প্রধান সমস্যা তলত উল্লেখ কৰা হ'ল-

- পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ প্রকৃতি এটি বিষয়-বস্তু হিচাপে অতি বিস্তৃত। ই প্রকৃতিৰ বিভিন্ন ৰূপ আৰু এনে ৰূপ গঠনৰ উপাদানবোৰৰ ভিন ভিন বৈচিত্র্যক সামৰি লয়। এই বিস্তৃত ৰূপৰ বাবে পাঠ্যক্রম হিচাপে বিষয়টো সংগঠিত কৰাত সমস্যাৰ সৃষ্টি হৈছে।
- শিক্ষাৰ যিকোনো আঁচনিৰ সফলতা সদায় বিষয়টোৰ সৈতে জড়িত শিক্ষকসকলৰ দক্ষতা আৰু পাৱদর্শিতাৰ ওপৰত নির্ভৰশীল। পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ সৈতে জড়িত সমস্যা এটা হ'ল শিক্ষকৰ বাবে উপযুক্ত প্রশিক্ষণৰ অভাৱ।
- পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষা হ'ল এটা বহু-বিভাগযুক্ত আৰু আন্তঃবিভাগযুক্ত বিষয়। ইয়াৰ বাবে অভূতপূর্ব শৈক্ষিক সহযোগিতাৰ প্রয়োজন হয়। ব্যৱহাৰিকভাৱে এনে সহযোগিতা গঢ়ি তোলাটো অতি কঠিন।
- পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষা কার্যসূচীৰ সফল প্রয়োগৰ বাবে কিছুমান সুনির্দিষ্ট আন্তঃগাঁতনিমূলক সুবিধাৰ প্রয়োজন। অসমত এনে সুবিধা পর্যাপ্ত নহয়। সেয়েহে ৰাজ্যখনত পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ প্রচলন কৰাত সমস্যাই দেখা দিছে।

অভূতপূর্ব(unprecedented)
পূর্বে নঘটা, নজিৰবিহীন

- পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ সফল প্ৰচলন কৰিব নোৱাৰাৰ আন এটা প্ৰধান কাৰণ হ'ল ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ওপৰত থকা নিৰ্ধাৰিত পাঠ্যসূচীৰ বোজা। এই বোজাই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক যথেষ্ট মানসিক চাপৰ মাজত ৰাখে। পাঠ্যসূচীৰ অত্যাধিক বোজাৰ বাবে বিদ্যালয়সমূহে পাৰিৱেশীক ক্ষেত্ৰভিত্তিক কাৰ্য-কলাপ বেছিকৈ হাতত ল'ব নোৱাৰে।
- আমাৰ দেশত যদিও পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষা বাধ্যতামূলক কৰা হৈছে তথাপিও ছাত্ৰ-ছাত্ৰী, শিক্ষক তথা সংশ্লিষ্ট সকলোৰে মাজত পাৰিপার্শ্বিকতা সমতা পুনঃ সংস্থাপনৰ বিষয়টোক লৈ কোনো জৰুৰী প্ৰয়োজনীয়তাবোধ গঢ় লৈ উঠা নাই।
- যিকোনো বিশেষভাৱে যুগুতাই উলিওৱা বিষয় অধ্যয়ন কৰাৰ পাছত সংস্থাপনৰ সুযোগ কেনেধৰণৰ হ'ব পাৰে সেয়া বৰ্তমান সময়ৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে এক ডাঙৰ প্ৰশ্ন। পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষা চাকৰিকেন্দ্ৰিক কৰি প্ৰস্তুত কৰিব নোৱাৰিলে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক বিষয়টোক লৈ উচ্ছ শিক্ষা আৰু গৱেষণা কৰিবলৈ উদ্বুদ্ধ কৰিব পৰা নাযায়।
- সমগ্ৰ ভা�ৰত আৰু অসমত বিশেষকৈপৰিৱেশ বাপাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষা ক্ষেত্ৰখনত চলা গৱেষণাৰ সংখ্যা নিচেই সীমিত।
- পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাক লৈ ৰাজনৈতিক সদিচ্ছা আৰু চৰকাৰৰ অগ্ৰাধিকাৰ প্ৰদানকাৰী মানসিকতাৰ অভাৱ হ'ল বিষয়টোৰ প্ৰসাৰত বাধাৰ সৃষ্টি কৰা আন এক প্ৰধান কাৰণ। বিষয়টোৱে আমাৰ দেশত অতি কম গুৰুত্ব লাভ কৰাৰ কাৰণ হ'ল অন্য উন্নয়নমূলক আৰু শিক্ষাকেন্দ্ৰিক দিশবোৰত চৰকাৰে অধিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰি আহিছে।
- পৰিৱেশ বাপাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ সৈতে জড়িত প্ৰকল্প আৰু কাৰ্য-কলাপবোৰ সম্পাদন কৰিবলৈ বৃহৎ পৰিমাণৰ পূঁজি আৰু প্ৰয়োজনীয় সা-সামগ্ৰী যোগান ধৰাৰ প্ৰয়োজন হয়।
- ভাৰত আৰু অসমত পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ আন এক সমস্যা হ'ল পাৰিপার্শ্বিকতা সম্বন্ধীয় সময়সাপেক্ষ তথ্যৰ অভাৱ। পৰিৱেশ বিষয়ক ডেটা আৰু তথ্য সংগ্ৰহকাৰী তথা ব্যৱস্থাপনাকাৰী এজেন্সীবোৰৰ মাজত সমন্বয় আৰু যোগাযোগৰ অভাৱেই ইয়াৰ প্ৰধান কাৰণ।
- বিদ্যালয়সমূহত পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাকেন্দ্ৰিক বিভিন্ন পৰিকল্পনা যুগুত কৰিবলৈ, বিভিন্ন কাৰ্য-কলাপ অনুস্থিত আৰু কাৰ্যৰূপায়িত কৰিবলৈ আৰু সেইবোৰৰ তদাৰক কৰিবলৈ চৰকাৰত সঠিকভাৱে প্ৰশিক্ষণ প্ৰাপ্ত শিক্ষা বিষয়াৰ অভাৱ। এই অভাৱৰ বাবেই পৰিৱেশ বাপাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ বিভিন্ন কার্যসূচী ৰূপায়ণ আৰু প্ৰয়োগ কৰাত সমস্যাৰ সৃষ্টি হয়।

পুনঃ সংস্থাপন (Restoration) পূৰ্বৰ ভাল/ উন্নত অৱস্থা পুনৰ প্ৰবৰ্তন কৰাৰ / ঘূৰাই অনাৰ প্ৰক্ৰিয়া

১৪.৩.১ অসমত থকা বিশেষপৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতাজনিত সমস্যাবোৰ

অসম ইয়াৰ সমৃদ্ধ প্ৰাকৃতিক পাৰিপার্শ্বিক সম্ভাৱনাৰ বাবে খ্যাত। ৰাজ্যখনৰ

জল সম্পদ, বনজ সম্পদ, খনিজ সম্পদ আৰু শক্তি সম্পদবোৰে ইয়াক দেশৰ ভিতৰতে এক ঈর্ষণীয় মর্যাদা প্রদান কৰিছে। কিন্তু প্রাকৃতিক সম্পদেৰে চহকী হোৱা সত্বেও ৰাজ্যখনৰ বাসিন্দা অর্থনৈতিকভাৱে দুর্বল, অনগ্রসৰ আৰু ঔদ্যোগিকভাৱে অনুন্নত। ইয়াৰ মূল কাৰণ হ'ল ৰাজ্যখনৰ প্রাকৃতিক সম্পদবোৰৰ ফলপ্রসূ ব্যৱহাৰ নোহোৱাটো। এই সমস্যাৰ আঁৰৰ কাৰণ হ'ল মানৱ-সম্পদৰ নাটনি আৰু আন কেতবোৰ কাৰক । পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাই সন্মুখীন হোৱা কিছুমান সমস্যাৰ বিষয়ে আমি ওপৰৰ শিতানত আলোচনা কৰিছোঁ। ওপৰৰ সমস্যাবোৰৰ লগতে অসমে আন কিছুমান বিশেষ সমস্যাৰ মুখামুখি হৈ আহিছে। পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাই. অসমত মুখামুখি হোৱা প্রধান সমস্যাবোৰ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল-

- **দ্রুত জনসংখ্যা বৃদ্ধিঃ** অসমত অস্বাভাৱিক হাৰত জনসংখ্যা বৃদ্ধি হৈছে। ইয়াৰ কুপ্রভাৱ প্রাকৃতিক সম্পদৰ ওপৰত পৰিছে। ২০১১ চনৰ লোকপিয়ল অনুসৰি অসমৰ মুঠ জনসংখ্যা হ'ল ৩১,২০৫,৫৭৬। ইয়াৰে ১৫,৯৩৯,৪৪৩ জন হ'ল পুৰুষ আৰু ১৫,২৬৬,১৩৩ গৰাকী হ'ল মহিলা। ২০১১ চনত অসমৰ মুঠ জনসংখ্যা আছিল ভাৰতৰ মুঠ জনসংখ্যাৰ ২.৫৮ শতাংশ।
- **বৃহৎ পৰিসৰৰ প্রব্রজন আৰু অবৈধ অনুপ্রৱেশঃ** এই কথা সকলোৰে জ্ঞাত যে চুবুৰীয়া বাংলাদেশৰ পৰা অসমলৈ বৃহৎ হাৰত অবৈধ অনুপ্রৱেশ ঘটে। এই অনুপ্রৱেশৰ ফলত ৰাজ্যখনত প্রাকৃতিক সম্পদেই কেৱল ধ্বংস হোৱা নাই , ইয়াৰ ফলত ৰাজ্যখনৰ খিলঞ্জীয়া বাসিন্দাৰ জনসাংখ্যিক গাঁথনিৰো পৰিৱর্তন ঘটিছে।
- **বনজ সম্পদৰ বিনাশঃ** অসমৰ মূল্যবান বনজ সম্পদ দ্রুতগতিত কমি আহিবলৈ ধৰিছে। যধে মধে গছ কাটি ৰাজ্যৰ বাহিৰলৈ গোপনে সৰবৰাহ কৰিবলৈ লোৱাসকলৰ সৈতে বন বিষয়াৰ বুজা-বুজিৰ ফলতে এই সমস্যাই গুৰুতৰ ৰূপ ধাৰণ কৰিছে।
- **উদ্যোগৰ অপৰিকল্পিত বিকাশঃ** অসমত ঔদ্যোগিক বিকাশ দ্রুত হৈছে যদিও এই বিকাশ পৰিকল্পিত নহয়। ইয়াৰ ফলত ৰাজ্যখনত বায়ু, পানী আৰু ভূমি প্রদূষণ ঘটিছে আৰু পৰিৱেশৰ সমতা বিনষ্ট হৈছে।
- **যান-বাহনৰ সমস্যা ঃ** নগৰ অঞ্চলত, বিশেষকৈ গুৱাহাটীত যান-বাহনৰ দ্বাৰা সৃষ্ট সমস্যাই গুৰুত্বৰ ৰূপ ধাৰণ কৰিছে। নগৰৰ ঘন জনবসতিপূর্ণ এলেকাবোৰৰ মাত্রাধিক যান-বাহনে বায়ু আৰু শব্দ প্রদূষণ ঘটাইছে। ইয়াৰ ফলত বাসিন্দসকলৰ স্বাস্থ্য আৰু পৰিস্কাৰ-পৰিচ্ছন্নতাৰ প্রতি ভাবুকিৰ সৃষ্টি হৈছে।
- **গোটা বর্জ্য সামগ্রীয়ে সৃষ্টি কৰা সমস্যা ঃ** নগৰ অঞ্চলৰ বাসিন্দাসকলৰ দায়িত্বজ্ঞানহীন আচৰণৰ বাবে গোটা বর্জ্য সামগ্রী আৰু অন্য জাবৰ-জোথৰে বিভিন্ন সমস্যাৰ সৃষ্টি কৰিছে। ই বায়ু, পানী আৰু মাটি প্রদূষিত কৰাৰ ফলত নগৰীয়া বাসিন্দাৰ স্বাস্থ্য আৰু পৰিস্কাৰ-পৰিচ্ছন্নতাৰ প্রতি ভাবুকি কঢ়িয়াই আনিছে। নলা নর্দমাৰ ব্যৱস্থা সঠিক নোহোৱা বাবে এই বর্জ্য পদার্থবোৰে পানী বৈ যোৱা পথ বন্ধ কৰি পেলাইছে। ইয়াৰ ফলস্বৰূপে

গুৱাহাটীৰ দৰে নগৰত কৃত্রিম বানপানীৰ সৃষ্টি হ'বলৈ ধৰিছে।

- **বানপানী আৰু খহনীয়াঃ** অসমৰ এটা প্রাকৃতিক সমস্যা হ'ল বানপানী আৰু খহনীয়া। প্রতি বছৰে গৰমকালি ৰাজ্যখনত এই সমস্যাই জীৱন আৰু সম্পত্তিৰ বিস্তৰ ক্ষতিসাধন কৰে। ব্রহ্মপুত্র নদীৰ বাবে হোৱা বানপানী আৰু খহনীয়াক ৰাষ্ট্রীয় সমস্যাৰূপে ঘোষণা কৰিবলৈ কেন্দ্রীয় চৰকাৰক গোহাৰি জনোৱা হৈছে।
- **মানুহ-জন্তুৰ সংঘাত ঃ** অসমৰ আন এক বিশেষ পৰিৱেশ জনিত সমস্যা হ'ল মানুহ আৰু জন্তুৰ সংঘাত। মানুহে প্রায়েই বিভিন্ন প্রজাতিৰ বাঘ আৰু বনৰীয়া হাতীৰ সৈতে সংঘাতত লিপ্ত হ'ব লগীয়া হয়। এনে সংঘাতৰ পৰিণতি মানুহ অথবা জন্তুৰ মৃত্যুও হ'ব পাৰে। বনাঞ্চল ধ্বংস, শিল ফুটোৱা আদি কার্য-কলাপে বনৰীয়া জন্তুক প্রাকৃতিক বাসস্থানৰ পৰা জনবসতিপূর্ণ এলেকালৈ ওলাই আহিবলৈ বাধ্য কৰিছে। ইয়াৰ ফলত মানৱ জীৱন আৰু সম্পত্তিৰ প্রতি ভাবুকিৰ সৃষ্টি হৈছে।
- **মাটিৰ অবৈধ খনন আৰু দখল ঃ** নগৰ অঞ্চলত জনসংখ্যাৰ বিস্ফোৰণ ঘটাৰ লগে লগে পাহাৰীয়া এলেকাৰ মাটি কটা, দলনি পোতা আৰু অকর্তৃত্বশীলভাৱে ঘৰ সজা আদি কাম সাধাৰণ দৃশ্যত পৰিণত হৈছে। ইয়াৰ ফলত বহুতো অঞ্চলত ভূমি প্রদূষণ আৰু ভূমিস্খলনৰ দৰে সমস্যাই দেখা দিছে।

জানি থোৱা ভাল

পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ সৈতে জড়িত কেইটামান প্রধান সমস্যা হ'ল-

- প্রশিক্ষণপ্রাপ্ত শিক্ষকৰ অভাৱ
- সঠিক আন্তঃগাঁথনিমূলক সা- সুবিধাৰ অভাৱ
- ছাত্র-ছাত্রীৰ ওপৰত অত্যাধিক পাঠ্যসূচীৰ বোজা
- অতি সীমিত গৱেষণা
- ৰাজনৈতিক সদিচ্ছাৰ অভাৱ
- পুঁজি নাটনি
- উপযুক্তভাৱে প্রশিক্ষণপ্রাপ্ত শিক্ষা বিষয়াৰ নাটনি ইত্যাদি

এই সমস্যাবোৰৰ উপৰি অসমত থকা দুটামান পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতাজনিত সমস্যা হ'ল-

- বনজ সম্পদৰ ধ্বংস
- অপৰিকল্পিতভাৱে বিকাশ ঘটা উদ্যোগ
- বনৰীয়া জন্তুই সৃষ্টি কৰা সমস্যা
- প্লাষ্টিক বেগৰ বহুল ব্যৱহাৰ ইত্যাদি

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্নঃ ১ অসমৰ বিশেষ উল্লেখৰ সৈতে পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতাজনিত সমস্যাবোৰৰ বিষয়ে লিখক।

.....

.....

১৪.৩.২ পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ সম্ভাৱনাসমূহ

প্রতিটো নতুন বিষয়েই প্রাৰম্ভিক অৱস্থাত বিভিন্ন সাংগঠনিক আৰু নীতি নির্দেশনামূলক সমস্যাৰ সন্মুখীন হ'ব লগীয়া হয়। পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাও ইয়াৰ ব্যতিক্রম নহয়। কিন্তু ভৱিষ্যত প্রজন্মৰ কল্যাণ আৰু সুস্বাস্থ্যৰ ওপৰত ইয়াৰ সম্ভাব্য সুপ্রভাৱৰ কথালৈ লক্ষ্য কৰিলে বিষয়টোৰ গুৰুত্ব তথা সম্ভাৱনা সম্পর্কে সহজেই বুজিব পাৰি। বিষয়টোৰ সৈতে জড়িত কেইটামান প্রধান দিশৰ ওপৰত ,তলত আলোকপাত কৰা হ'ল। বিশ্বই এই দিশবোৰৰ প্রতি মনোযোগ দিয়া উচিত।

- **উন্নয়নশীল আৰু অনুন্নত দেশৰ বাবে সুবিধা ঃ** আমি সকলোৱে বুজা উচিত যে বিশ্বৰ উন্নয়নশীল আৰু অনুন্নত দেশবোৰৰ আর্থ- সামাজিক উন্নয়নৰ সৈতে পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ ঘনিষ্ঠ সম্পর্ক আছে। এনে দেশবোৰে জনসংখ্যা বিস্ফোৰণ, নিৰক্ষৰতা, সাংস্কৃতিক তথা ধর্মীয় গোড়ামি, অর্থনৈতিক অনগ্রসৰতা আৰু নিবনুৱা সমস্যা আদিৰ দৰে গুৰুতৰ সমস্যাৰ সৈতে যুঁজিবলগীয়া হয়। এনে সমস্যাবোৰ পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতাজনিত প্রদূষণ আৰু পৰিৱেশ অৱনমনৰ বাবে দায়ী। সেয়েহে এনে দেশবোৰৰ অৱস্থা আৰু মান উন্নত কৰাত পৰিৱেশ অধ্যয়নে এক গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰিব পাৰে।
- **মানুহৰ মাজত থকা আন্তঃ সম্পর্কৰ প্রয়োজনীয়তা উপলব্ধি কৰা ঃ** পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষা হ'ল মানৱ সমাজৰ মানসিক স্বাস্থ্য (sanity) অক্ষুণ্ণ ৰখাৰ বাবে লোৱা এক সাহসী পদক্ষেপ। ই পৰিৱেশ সন্দর্ভত আন্তঃৰাষ্ট্রীয় বোধ উদয়ৰ ক্ষেত্রত পালন কৰিবলগীয়া আচাৰ-আচৰণক যুক্তিযুক্ততা প্রদান কৰে। পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক বিশ্বজনীন সংস্থা ইউনেস্ক' ই (UNESCO) ১৯৭০ চনত কৈছিল যে "মানুহ, তেওঁৰ সংস্কৃতি আৰু তেওঁৰ চৌপাশৰ বৃহৎ ভৌতিক পৰিৱেশৰ সৈতে থকা আন্তঃসম্পর্কৰ কথা বুজিবলৈ আৰু এই সম্পর্কক আদৰ কৰিবলৈ প্রয়োজন হোৱা দক্ষতা আৰু মানসিকতাৰ বিকাশ ঘটাবলৈ কিছুমান প্রমূল্যক স্বীকৃতি দিবলৈ তথা কিছুমান ধাৰণা স্পষ্ট কৰিবলৈ থকা প্রক্রিয়াটোৱেই হ'ল পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষা।"

পাৰিপার্শ্বিকত সমস্যা হ'ল এটা বিশ্বজনীন সমস্যা। সেয়েহে ইউনেস্ক'ৰ (UNESCO) দৰে আন্তঃৰাষ্ট্রীয় সংগঠনে বিষয়টো সন্দর্ভত গ্রহণ কৰা ব্যৱস্থাবোৰে বিশ্বৰ উন্নয়নশীল আৰু অনগ্রসৰ দেশবোৰৰ বাবে আশাৰ ৰেঙনি কঢ়িয়াই আনিছে।

- **ন্যায্য আৰু নৈতিক প্রমূল্যৰ উত্থান ঃ** পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাই মানুহক পৰিৱেশৰ প্রতি নিজৰ চিন্তা, কর্ম আৰু আচৰণ শৃংখলাৱদ্ধ কৰি তোলাৰ বাবে প্রয়োজন হোৱা ন্যায্যতাৰ ধাৰণা, নৈতিক প্রমূল্য তথা নান্দনিক সচেতনতা গঢ়ি তুলিবলৈ আৰু সেয়া প্রয়োগ কৰিবলৈ শিকায়। যি পৰিৱেশত আমি জীয়াই থাকো আৰু আমাৰ বিকাশ ঘটে সেই পৰিৱেশৰ প্রতি আমি দায়বদ্ধ হোৱা উচিত। বর্তমান বিশ্বৰ দেশবোৰে সন্মুখীন হৈ থকা বিভিন্ন পাৰিপার্শ্বিকতাজনিত সমস্যাৰ সমাধান বাহিৰ কৰাত এই শিক্ষাৰ জৰিয়তে উত্থান ঘটা নৈতিক প্রমূল্যবোৰে এক গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰিব পাৰে।
- **আর্থ-সামাজিক সমস্যাৰ সমাধান ঃ** আধুনিক সমাজৰ মানুহে সন্মুখীন হোৱা বিভিন্ন গুৰুত্বৰ আর্থ-সামাজিক সমস্যা সমাধানৰ ক্ষেত্রত পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাই সহায় কৰে। জনসংখ্যা বিস্ফোৰণ, শক্তি সম্পদ হ্রাস পোৱা, বনাঞ্চল ধ্বংস, মানুহৰ প্রাকৃতিক বাসস্থান ধবংস হোৱা, বায়ু-পানী-মাটি প্রদূষণ, ভূমিস্ফলন, গোলকীয় উষ্ণতা বৃদ্ধি আদিৰ দৰে সমস্যাবোৰৰ সমাধান সূত্র মানুহক পৰিৱেশ অধ্যয়নেৰে শিক্ষিত কৰি তোলাৰ আঁৰত লুকাই আছে। এখন দেশৰ আর্থ-সামাজিক সমস্যাবোৰ একপাক্ষিকভাৱে সমাধান কৰিব নোৱাৰি।
- **স্বাস্থ্য আৰু পৰিস্কাৰ-পৰিচ্ছন্নতা বর্তাই ৰখা ঃ** পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাই বর্তমান সময়ত মানুহৰ পৰিস্কাৰ-পৰিচ্ছন্নতা বর্তাই ৰখাৰ দৰে গুৰুত্বপূর্ণ সমস্যাৰ সৈতে জড়িত কৰা হৈছে। জীৱ-মণ্ডল আৰু বায়ুমণ্ডলৰ ষ্ট্রেট'স্ফেয়াৰত (Stratosphere) হোৱা জল আৰু বায়ু প্রদূষণৰ দৰে পাৰিপার্শ্বিকতাজনিত সমস্যাৰ মাজতেই কেন্সাৰ আৰু টিউমাৰ আদিৰ দৰে মাৰাত্মক বেমাৰৰ উৎস লুকাই থকাৰ কথা পোহৰলৈ আহিছে। এনে ৰোগবোৰে আধুনিক মানৱক চিকিৎসা বিজ্ঞানৰ সহায় লৈ জীয়াই থকাৰ প্রত্যাহ্বান জনাইছে ।পৰিৱেশ বাপাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাই শৰীৰতত্ব বিজ্ঞানৰ উচ্চ গৱেষণা আৰু অধ্যয়নৰ পথ মুকলি কৰিছে।
- **নতুন সৃজনশীলতাৰ সুযোগ ঃ** পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাই সৃজনশীল বুদ্ধিদীপ্ত ব্যক্তিসকলৰ বাবে পৰিৱেশ বিষয়ক উচ্চ শিক্ষা আৰু বিভিন্ন গৱেষণাৰ বাবে প্রয়োজনীয় সুবিধাৰ সৃষ্টি কৰিছে। এই শিক্ষাই সৃজনশীল প্রতিভাৰ অধিকাৰীসকলক ভৱিষ্যতৰ বাবে উন্নত জীৱন আৰু পৰিৱেশ গঢ়ি তোলাৰ বাবে একেলগে চিন্তা, অনুভৱ আৰু কাম কৰাৰ সুযোগ দিছে।

ভাৰতীয় সংবিধানেও পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষা আৰু প্রমূল্যবোৰক প্রয়োজনীয় গুৰুত্ব প্রদান কৰিছে। সংবিধানৰ দফা 48-A ত কোৱা হৈছে-

"ৰাষ্ট্রই পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা সুৰক্ষিত আৰু উন্নত কৰাৰ লগতে দেশৰ বনাঞ্চল আৰু বন্যপ্রাণীৰ সুৰক্ষাৰ বাবে অহোপুৰুষার্থ কৰিব।"

দফা 51- (g)- ত পুনৰ কোৱা হৈছে যে-

"বনাঞ্চল , হ্রদ, নদী আৰু বন্যপ্রাণীকে ধৰি সকলো প্রাকৃতিক পৰিৱেশৰ সুৰক্ষা আৰু অৱস্থা উন্নত কৰাৰ প্রয়াসৰ লগতে সকলো জীৱৰ প্রতি কৰুণা প্রদর্শন কৰোটো দেশৰ প্রতিগৰাকী নাগৰিকৰে কর্তব্য হ'ব।"

1986- চনৰ শিক্ষা বিষয়ক ৰাষ্ট্রীয় নীতিত পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাক গুৰুত্ব দি কোৱা হৈছে যে- " পৰিৱেশক বা পাৰিপার্শ্বিকতাক লৈ সচেতনতাবোধ গঢ়ি তোলাটো অতীৱ প্রয়োজনীয় হৈ পৰিছে। বয়স আৰু শ্রেণী নির্বিশেষে সমাজৰ সকলোকে সচেতন কৰি তুলিব লাগিব। বিদ্যালয় আৰু মহাবিদ্যালয় পর্য্যয়ত শিশুৰ পৰা আৰম্ভ কৰি সকলোৰে মনত পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক সচেতনতাবোধৰ জন্ম দিব লাগিব। এই দিশটো সমগ্র শৈক্ষিক প্রক্রিয়াৰ সৈতে সংযুক্ত কৰিব লাগিব।"

শিক্ষা বিষয়ক বিভিন্ন আয়োগ, প্রতিবেদন আৰু নীতিতো পৰিৱেশ পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ প্রয়োজনীয়তা আৰু গুৰুত্বৰ ওপৰত জোৰ দিয়া হৈছে। ইমানবোৰ প্রয়াসৰ পাছতো বর্তমান সময়লৈকে আমাৰ আনুষ্ঠানিক শিক্ষা পদ্ধতিত বিষয়টোৱে প্রাপ্য মনোযোগ আৰু গুৰুত্ব লাভ কৰা নাই।

অসমক ভাৰতৰ জৈৱ-বৈচিত্র্যৰে ভৰপূৰ ৰাজ্যবোৰৰ মাজৰ এখন বুলি গণ্য কৰা হয়। অসম প্রাকৃতিক সম্পদত চহকী ৰাজ্য। অসমত জৈৱ-বৈচিত্র্যৰে ভৰ পূৰ বিশ খনতকৈও অধিক সংৰক্ষিত বনাঞ্চল আছে। কিন্তু সংৰক্ষণ সম্পর্কীয় সজাগতাৰ অভাৱ আৰু সম্পদৰ প্রয়োজনাধিক ব্যৱহাৰে অঞ্চলটোৰ বনাঞ্চল আৰু বন্য জীৱৰ প্রতি ভাবুকিৰ সৃষ্টি কৰিছে।

১৪.৩.৩ অসমত পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ সুযোগ

- **অনা-চৰকাৰী সংস্থাবোৰৰ (NGOs) ভূমিকাঃ** পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক সজাগতা বৃদ্ধিত অসমৰ বিভিন্ন প্রান্তত কাম কৰি থকা অনা-চৰকাৰী সংস্থাবোৰে এক ফল প্রসূ সাংগঠনিক দায়িত্ব পালন কৰিব পাৰে। শেহতীয়াভাবে চেভ গুৱাহাটী এণ্ড বিল্ড গুৱাহাটী (SGBG)নামৰ অনা-চৰকাৰী সংস্থাটোৱে গুৱাহাটী- এলেকাৰ পাহাৰ, জলাহ অঞ্চল আৰু সমতল অঞ্চলৰ জৰীপ কৰাৰ দাবী উত্থাপন কৰিছে। অসম বিজ্ঞান সমিতিৰ দৰে আন কিছুমান সংস্থাই বিভিন্ন কার্যসূচীৰ জৰিয়তে মানুহক পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক বিজ্ঞানসম্মত জ্ঞান প্রদান কৰি আহিছে। পৰিৱেশৰ সমস্যা আৰু সমাধানৰ ক্ষেত্রত এনে সংস্থাবোৰে চৰকাৰ আৰু ৰাইজৰ মাজত যোগসূত্রকাৰীৰ ভূমিকা পালন কৰিব পাৰে। এনে শিক্ষা প্রসাৰত ব্রতী অনা-চৰকাৰী সংস্থাবোৰক চৰকাৰে বিত্তীয়

সাহায্য প্রদান কৰিব পাৰে।

- **কৃষি সম্প্রসাৰণ শিক্ষা ঃ** ৰাজ্যৰ কৃষি বিশ্ববিদ্যালয়ে গ্রামাঞ্চলৰ কৃষিজীৱি লোককপৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষা দিবলৈ বিভিন্ন সম্প্রসাৰণ সেৱা আগবঢ়াব পাৰে। বিশ্ববিদ্যালয়ে ৰাজ্যৰ খেতিপ্রধান অঞ্চলবোৰত প্রশিক্ষণ কেন্দ্র খুলি সাৰ, ৰাসায়নিক দ্রব্য আদিৰ প্রয়োগ বিধি, মাটি সংৰক্ষণ আৰু জলসিঞ্চনৰ পদ্ধতি আদি শিকাব পাৰে। চৰকাৰৰ কৃষি বিভাগেও ৰাজ্যখনৰ বাসিন্দাক এই ক্ষেত্রত প্রয়োজনীয় সহায় আৰু দিহা-পৰামর্শ আগবঢ়াব পাৰে।
- **চৰকাৰৰ ভূমিকা ঃ** অসম চৰকাৰৰ পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা আৰু বন বিভাগে ৰাজ্যখনৰ প্রাকৃতিক সম্পদৰ সংৰক্ষণ আৰু সুৰক্ষাৰ বাবে বিভিন্ন নীতি-নিয়ম বান্ধি দিছে। বিভাগে হস্তী উৎসৱ আৰু বনোৎসৱৰ দৰে বিভিন্ন কার্যসূচীৰো আয়োজন কৰে। পাৰিপার্শ্বিকতাজনিত সমস্যাবোৰৰ বিষয়ে মানুহক সজাগ আৰু সংগঠিত কৰিবলৈ অসম চৰকাৰে অসম প্রদূষণ নিয়ন্ত্রণ বোর্ড (PCBA) গঠন কৰিছে। ইয়াৰ মূল উদ্দেশ্য হ'ল পৰিৱেশ সুৰক্ষিত কৰা আৰু ৰাজ্যৰ প্রদূষণৰ হাৰ নিয়ন্ত্রণ কৰা। পৰিৱেশ আৰু বন বিভাগে PCBA ৰ সৈতে মিলি ৰাজ্যৰ বাসিন্দাৰ মাজত পৰিৱেশ বিষয়ক সচেতনতা আৰু জ্ঞানৰ উন্মেষ ঘটাব পাৰে।
- **বিভিন্ন বিশ্ববিদ্যালয় কর্তৃপক্ষৰ ভূমিকা ঃ** পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতাৰ সাম্প্রতিক অৱক্ষয়ৰ প্রতি লক্ষ্য ৰাখি ৰাজ্যখনৰ বাসিন্দাক অনতিপলমে বিষয়টো সন্দর্ভত সজাগ কৰি তোলাৰ প্রয়োজন হৈ পৰিছে। প্রচলিত আনুষ্ঠানিক শিক্ষা ব্যৱস্থাই এতিয়াও পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাক প্রয়োজনীয় গুৰুত্ব প্রদান কৰা নাই। বিষয়টোৰ মৌলিক প্রয়োজনীয়তাক স্বীকৃতি দি ২০০৩ চনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ২০০৪-০৫ শিক্ষাবর্ষৰ পৰা সকলো শ্রেণীতে পৰিৱেশ অধ্যয়ন আৰম্ভ কৰাৰ বাবে প্রয়োজনীয় ব্যৱস্থা গ্রহণ কৰিবলৈ সকলোবোৰ ৰাজ্য আৰু বিদ্যায়তনিক কৃর্তৃপক্ষক পুনৰ -নির্দেশ দিছিল। ন্যায়ালয়ে NCERT আৰু UGC -ক ক্রমে বিদ্যালয় আৰু মহাবিদ্যালয় পর্যায়ত পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ বাবে আৰ্হি পাঠ্যক্রম যুগুতাই উলিয়াবলৈ পৰামর্শ দিছিল। ইয়াৰ ফল শ্রুতিতে দেশৰ সকলো পর্যায়ৰ শিক্ষাতে পৰিৱেশ অধ্যয়নৰ বিষয়টো বাধ্যতামূলক হৈ পৰিছে।
- **বৈজ্ঞানিক গৱেষণা কেন্দ্র আৰু অনুষ্ঠান-প্রতিষ্ঠানবোৰৰ ভূমিকা ঃ** অসমত থকা দুটামান বৈজ্ঞানিক গৱেষণা কেন্দ্র আৰু অনুষ্ঠান- প্রতিষ্ঠানে ৰাজ্যখনৰ বাসিন্দাৰ মাজত পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষা প্রসাৰত গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰি আহিছে। এনে দুটামান কেন্দ্র আৰু অনুষ্ঠান- প্রতিষ্ঠান হ'ল যোৰহাটৰ আঞ্চলিক গৱেষণা কেন্দ্র (RRL), বশিষ্ঠৰ নলগাহৰি গৱেষণা কেন্দ্র, খানাপাৰাৰ আঞ্চলিক বিজ্ঞান কেন্দ্র, অসম স্বেচ্ছাসেৱী স্বাস্থ্য সংগঠন, অসম বিজ্ঞান আৰু প্রযুক্তি শিক্ষা পৰিষদ (ASTEC) ইত্যাদি।

জানি থোৱা ভাল

অসমত পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষা প্রসাৰত তলৰ অনুষ্ঠান-প্রতিষ্ঠানবোৰে উল্লেখনীয় ভূমিকা ল'ব পাৰে-

- অনা-চৰকাৰী সংস্থাসমূহ
- কৃষি সম্প্রসাৰণ প্রশিক্ষণ কেন্দ্র
- পাৰিপার্শ্বিকতা আৰু বন বিভাগ, অসম চৰকাৰ
- বিভিন্ন বিশ্ববিদ্যালয় কর্তৃপক্ষ

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ২ ঃ অসমত পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষা প্রসাৰৰ দুটা সুযোগৰ বিষয়ে চমুকৈ ব্যাখ্যা কৰক।

.....

.....

প্রশ্ন ৩ ঃ "পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষাৰ সম্ভাৱনাসমূহ"- বিষয়টো ৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত বর্ণনা কৰক।

.....

.....

চিন্তা চর্চা কৰক ১৪.১

পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা সন্দর্ভত জন সচেতনতা কেনেদৰে গঢ়ি তুলিব পাৰি? মতামত লিখক।

.....

.....

১৪.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- বহল পৰিসৰত পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক জীৱ-মণ্ডল অথবা পাৰিপার্শ্ব -

প্রণালীত থকা বিভিন্ন ধৰণৰ উপাদান, বস্তু, পদার্থ আৰু জীৱক সামৰি লয়। ইংৰাজী 'biosphere' শব্দটোৰ দুটা অংশ আছে- 'bio' আৰু 'sphere'। শব্দটোৰ মূল হ'ল দুটা গ্রীক শব্দ। 'bio' শব্দৰ মূল হ'ল 'bios' -ইয়াৰ অর্থ হ'ল মানৱ জীৱন।'sphere'শব্দৰ মূল হ'ল 'sphaire'- ইয়াৰ অর্থ হ'ল গোলাকাৰ বস্তু। চমুকৈ 'biosphere' (জীৱ-মণ্ডল) শব্দৰ অর্থ হ'ল পৃথিৱীৰ সেইবোৰ অংশ য'ত জীৱৰ উপস্থিতি আছে।

- পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষা হ'ল এনে এক কার্যসূচী যাৰ জৰিয়তে মানুহ আৰু তেওঁৰ পৰিৱেশৰ মাজত থকা আন্তঃসম্পর্কৰ প্রক্রিয়াটো অধ্যয়ন কৰা হয়।
- পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষা কার্যসূচীবোৰে নিঃসন্দেহে মানুহৰ মাজত সজাগতাৰ বৃদ্ধি কৰি মানুহক বিষয়টো সন্দর্ভত সংবেদনশীল কৰি তুলিছে। কিন্তু এই কার্যসূচীবোৰে প্রয়োজনীয় দক্ষতা আৰু মানসিকতা গঢ়ি তোলাত মনোযোগ নিদিয়ে বাবে সিমান ফলপ্রসূ ৰূপ ল'ব পৰা নাই।
- পৰিৱেশ বাপাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষা কার্যসূচীৰ বর্তমান পদ্ধতিটোক বহুতো সমস্যাই প্রভাৱিত কৰিছে। এনে দুটামান সমস্যা হ'ল- প্রশিক্ষণপ্রাপ্ত শিক্ষকৰ অভাৱ, উপযুক্ত আন্তঃগাঁথনিমূলক সা-সু বিধাৰ অভাৱ, ছাত্র-ছাত্রীৰ ওপৰত মাত্রাধিক পাঠ্যসূচীৰ বোজা, অতি সীমিত গৱেষণা, ৰাজনৈতিক সদিচ্ছাৰ অভাৱ, পুঁজিৰ নাটনি, উপযুক্ত প্রশিক্ষণপ্রাপ্ত শিক্ষা বিষয়াৰ অভাৱ ইত্যাদি।
- অসমে যুঁজিবলগীয়া হোৱা দুটামান বিশেষ পৰিৱেশজনিত সমস্যা হ'ল- দ্রুত জনসংখ্যা বৃদ্ধি, বৃহৎ পৰিসৰত ঘটা প্রব্রজন আৰু অনুপ্রৱেশ, বনজ সম্পদ ধ্বংস, অপৰিকল্পিত ঔদ্যোগিক বিকাশ, যান-বাহনে সৃষ্টি কৰা সমস্যা, গোটা বর্জ্য পদার্থই সৃষ্টি কৰা সমস্যা, বানপানী আৰু খহনীয়া, মানুহ-জন্তুৰ সংঘাত, অকর্তৃত্বশীলভাৱে মাটি খন্দা আৰু মাটি দখল কৰা ইত্যাদি।
- ভাৰতীয় সংবিধানে পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা বিষয়ক শিক্ষা আৰু প্রমূল্যবোৰক প্রয়োজনীয় গুৰুত্ব প্রদান কৰিছে।

  সংবিধানৰ দফা 48-A-ত কোৱা হৈছে-

  "ৰাষ্ট্রই পৰিৱেশ বা পাৰিপার্শ্বিকতা সুৰক্ষিত আৰু উন্নত কৰাৰ লগতে দেশৰ বনাঞ্চল আৰু বন্যপ্রাণীৰ সুৰক্ষাৰ বাবে অহোপুৰুষার্থ কৰিব।"

  দফা 51- (g)-ত পুনৰ কোৱা হৈছে যে-

  "বনাঞ্চল, হ্রদ, নদী আৰু বন্যপ্রাণীকে ধৰি সকলো প্রাকৃতিক পৰিৱেশৰ সুৰক্ষা আৰু অৱস্থা উন্নত কৰাৰ প্রয়াসৰ লগতে সকলো জীৱৰ প্রতি কৰুণা প্রদর্শন কৰাটো দেশৰ প্রতিগৰাকী নাগৰিকৰে কর্তব্য হ'ব।"
- অসমক ভাৰতৰ জৈৱ-বৈচিত্র্যৰে ভৰপূৰ ৰাজ্যবোৰৰ মাজৰ এখন বুলি গণ্য কৰা হয়। অসম প্রাকৃতিক সম্পদত চহকী ৰাজ্য। অসমত জৈৱ-বৈচিত্র্যৰে ভৰপূৰ বিশখনতকৈও অধিক সংৰক্ষিত বনাঞ্চল আছে। কিন্তু সংৰক্ষণ সম্পর্কীয় সজাগতাৰ অভাৱ আৰু